

Publikálta: *archivnet.hu* (<https://www.archivnet.hu>)

Címlap > „Szellemeikkel” beszélgetve. Spiritiszta szeánsz Déván, 1929-ben

L. Balogh Béni

„Szellemeikkel” beszélgetve. Spiritiszta szeánsz Déván, 1929-ben ^[1]

Különös és mindeddig ismeretlen dokumentumra bukkantam néhány éve Déván az egykori román miniszterelnök, Petru Groza irattárában. A túlnyomórészt román nyelvű, de egy viszonylag hosszabb, magyarul lejegyzett részt is magában foglaló, 10 gépelt oldalnyi dokumentum egy 1929-es dévai spiritiszta szeánsz jegyzőkönyvét és annak Groza által aláírt „Pro domo” utóiratát tartalmazza. Ezt a jegyzőkönyvet és utóiratát publikáljuk lentebb, a román nyelvű szövegrészeket természetesen magyar fordításban.

Bevezetés^[1]

A spiritiszta szeánszot, amelyről a dokumentum szól, Dr. Nicolae Robu^[2] Hunyad megyei főorvos dévai házában kezdték el 1929. december 11-én, majd másnap és december 18-án ugyanott folytatták. A főorvos, annak felesége és két lánya, továbbá Petru Groza voltak a résztvevők,^[3] de 18-án megjelent egy hatodik személy is: a dévai prefektúra titkára.^[4] A spiritiszta jelenségek iránt kezdetben bizalmatlan Groza részvételét a főorvos és családja szorgalmazta, minden bizonnyal azért, hogy meggyőzzék őt e „kísérletek” valóságáról. Élő, de távol levő személyek „szellemeit” idézték meg. E személyek a következők voltak: Alexandru Averescu tábornok, háromszoros román miniszterelnök, Kun Béla, az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság tényleges vezetője (az ő „szellemét” kétszer is megidézték), Panait Istrati író, Dr. Victor Groza orvos: Petru Groza Marosvásárhelyen élő öccse, valamint Hohenzollern-Sigmaringen Károly, a későbbi II. Károly (1930–1940) román király. „Szellemeikkel” a román ábécé betűivel körbeírt papírlapon felfordítva elhelyezett pohár által adott jelek segítségével „beszélgettek” oly módon, hogy Groza és a főorvos két lánya enyhén megérintette a pohár fenekét, „amely kezdetben nehezebben, később nyugtalanul, gyorsan egyik betűről a másikra helyezkedett. A pohár által megjelölt betűket Robu asszony írta le, az így keletkezett pontos szövegek lentebb olvashatók, abban a sorrendben, ahogy a szóbanforgó személyek »szellemeit megidézték«” – áll a jegyzőkönyvben.^[5]

[2]

A dévai vármegyeháza (későbbi prefektúra) épülete 1908-ban.

Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége

Grozát megrendítették a szeánszon tapasztalt különös jelenségek, és „mélyen megindult” „az ismeretlen” láttán, mivel nem tudta racionálisan értelmezni a megidézett „szellemekkel” való kommunikációját. Végül hosszas tépelődés után arra a következtetésre jutott, hogy e különös jelenségre egyelőre nincs tudományos magyarázat, és mindaz, ami a szeánsz alatti „beszélgetései” során elhangzott, majd jegyzőkönyvbe került, csupán az ő tudatalattijának a kivetülése.[6] „Tehát: a szöveg, legalábbis ebben a részében,[7] határozottan és egyértelműen – saját magamtól származik. Tehát az egész a saját tudatalattiból ered. [...] kell, hogy valaki a [szeánszon] résztvevők közül, vagy mindenki, jó médium legyen, előállítva ezzel a dinamikus áramlatot, amely képes mozgósítani a kört, így más testeket is (pohár, asztal) – ez azonban meghaladja mai ismereteinket. [...]

A mai és holnapi ember számára »csodák« már nincsenek – megoldatlan kérdések igen” – összegezte véleményét a jegyzőkönyv alatti „Pro domo” feljegyzésében.^[8]

Groza következtetései hasonlóak voltak a spiritizmus legelterjedtebb tudományos magyarázatához, amely szerint a szokatlan jelenségek háttérében tudatküszöb alatti lelki folyamatok és funkciók állnak. A 19. század közepe táján elkezdődött ez irányú pszichológiai kutatások többsége ugyanis elvetette a spiritizmus alaptételét, azt, hogy a médiumi képességek és más természetfeletti jelenségek háttérében holt vagy élő lelkek szellemei állnának. Kidolgozták a tudattalan spirituális elméleteit, melyekben a médiumi képességek, a telepátia, a jövőbelátás és más misztikus jelenségek a tudattalan specifikus funkcióiként jelentek meg.^[9] Mintegy megelőlegezve a későbbi tudományos eredményeket, már Arany János is – Petru Groza kedvenc költője – ezt írta egy 1854-ben (!) kelt levelében: „Azt gondolom, az egész asztalírási proczessus a működő agyában képződik, öntudatlanul. Képek és eszmék állnak elé s egészíttetnek ki, mint az álomban; így néha egy-két vonás megmarad abból, mit a működő egyén tud, s kiegészíttetik abból, miket nem tud, mikre nem is gondol.”^[10]

Nicolae Robu megyei főorvos és felesége, Aurelia Candrea.

Forrás: FELICIA ANETA OARCEA: Elite intelectuale ale generației Marii Uniri
Episoade din istoria familiilor Robu și Coțioi. *Ziridava Studia Historica XXVI*.
Arad, 2021. 174.

Romániában – akárcsak Magyarországon és Európa más részein – a spiritizmus iránt a 19–20. század fordulóján mutatkozott a legnagyobb laikus érdeklődés, de a két világháború közötti időszakban is népszerűségnek örvendett. Elsősorban a társadalom elitjéhez tartozó személyek otthonaiban tartottak spiritiszta szeánszokat a Kárpátokon túli területeken és Erdélyben.^[11] A spiritizmus romániai és magyarországi elterjedtségét, a szeánszok gyakoriságát a korabeli sajtó cikkei is alátámasztják. A kolozsvári *Uj Kelet* című lap egyik 1921. augusztusi írása például arról számolt be, hogy „Aradon újabban valóságos lázzá fajult a hipnózissal és spiritizmussal való foglalkozás”.^[12] Az ugyancsak Kolozsváron megjelenő *Ellenzék* budapesti tudósítója 1923 októberében pedig ezt írta: „Divat lett spiritiszta szeánszokra járni, és ma egy igazi spiritiszta vagy egy tehetséges médium neve inkább közzsájon forog, mint a legtehetségesebb íróé vagy költőé.”^[13]

[4]

Nicolae Robu a családja körében.*Forrás: OARCEA: i. m. 174.*

Nem tudjuk, hogy az 1929. decemberi „szellemidézést” követően Groza részt vett-e újabb szeánszokon, de az biztos, hogy a Kun Bélával való „beszélgetése” időtálló emléket hagyott benne, mi több, az évek során egyre inkább annak befolyása alá került. Olyannyira, hogy egy Kolozsváron, 1940 májusában kelt, szintén újonnan feltárt román titkosszolgálati jelentés arról

számolt be, miszerint Groza egzaltált állapotban van, sokat foglalkozik a hipnotizmussal és a spiritizmussal, ami „elég furcsának tűnik, mivel korábban nem rajongott az okkult tudományokért”.^[14] Kolozsváron állítólag néhány közeli ismerősének bizalmasan elmondta, hogy egy spiritisza ülésen megidézte Kun Béla szellemét, aki azt tanácsolta neki, maradjon a kommunista elvek mellett, mivel fontos szerepe lesz majd akkor, ha Romániában is hatalomra jut a kommunizmus. Groza e szavak hatása alatt áll, és „abban a hitben van, hogy azok igazak és teljesülni fognak” – olvashatjuk ugyanebben a jelentésben.^[15] A Kun Bélára való utalás összhangban áll az 1929-es jegyzőkönyvben leírtakkal, és megerősíti annak hitelességét. A jegyzőkönyvben ugyanis a volt népbiztos „szelleme” többek között ezt mondta Grozának: „Lenin ember volt, a bolsevizmus Krisztusa. A Magyarországé én leszek, Romániáé pedig, Péter barátom, Te legyél [...]. Én a javadat akarom. A korszakod most elérkezett, [...] ne ügyetlenkedj, a politika bizony nem játék.” Majd kijelentette: „Romániának vezére vagy Te, ha poklokon keresztül is.”^[16] Másnap, december 12-én így folytatta: „Te leszel a második Lenin. [...] Eddig lomhán politizáltál, nem törődtél velünk, hát most igazán komolyan kell vedd az ügyet, mert ma királyok nem kellenek többet, inkább egy intelligens ember emberibb érzéssel. Ha nem vigyázol, más kerül hatalomra, s akkor inkább nektek lesz rosszabb. Inkább Te, Péter barátom, mint egy orosz népbiztos, ezt én mondom praxisból. Minden nemzet saját maga vezesse magát komolyan.”^[17]

Az 1929-es jegyzőkönyv, valamint az 1940-es titkosszolgálati jelentés azt bizonyítja, amit ismereteink szerint a Grozával kapcsolatos szakirodalom mindeddig figyelmen kívül hagyott, vagy nem hangsúlyozott kellőképpen.^[18] Éspedig azt, hogy a leendő miniszterelnök igen erős küldetéstudattal és elhivatottság-érzéssel bírt, mélységesen hitt abban, hogy a sors történelmi szerepet szánt neki. Legbensőbb meggyőződése volt, hogy ő lesz majd az új, kommunista Románia vezetője – és ez a lélektani motiváció, politikai ambíció jelentős szerepet játszott a két világháború közötti baloldali fordulatában. Az 1929-es irat azért is igen fontos, mivel adalékul szolgál ahhoz, hogy ez a fordulat már az 1920-as évek végén elkezdődött, és Grozát már ekkor intenzíven foglalkoztatta a kommunizmus kérdése, tehát jóval korábban annál, mint ahogy azt eddig sikerült dokumentálni.

Petru Groza.

Forrás: Wikimedia Commons

Az itt közölt dokumentum Groza magyar kapcsolathálójának felderítése szempontjából is fontos. Felmerül ugyanis a kérdés: ismerte-e személyesen egymást a jövődöbéli román miniszterelnök és az egykori népbiztos, aki – mint láttuk – meghatározó szerepet játszott Groza világképének, sőt politikai pályájának alakulásában. Kapcsolatukról a két világháború közötti időszakban több szóbeszéd is szárnyra kelt Erdélyben. Az egyiket az 1930-as években egyes ottani kommunisták terjesztették, miszerint Groza együtt katonáskodott Kun Bélával, és ez idő alatt barátok voltak.^[19] Ez az állítás azonban teljesen alaptalan, hiszen mint tudjuk, Kun Béla a kolozsvári 21. honvéd gyalogezredben szolgált 1914-től 1916 tavaszáig, amikor is orosz hadifogságba esett, Groza pedig a lugosi, majd orosházi székhelyű, többségében román nemzetiségű katonákból álló 8. honvéd gyalogezredben teljesített katonai szolgálatot 1914–1918 között, és szerencsésen megúsza a frontszolgálatot.^[20]

Egy másik hamis hír szintén a két világháború közötti Erdélyben, főleg nemzeti parasztpárti körökben terjedt el. Eszerint 1919 tavaszán és nyarán, tehát a Tanácsköztársaság idején Groza Budapesten tartózkodott „az ő jó barátjánál”, Kun Bélánál. Onnan Kun húgával együtt továbbutazott Moszkvába, és megismerte Sztálint is. Ez lenne a magyarázata Groza későbbi baloldaliságának, valamint Sztálin iránta tanúsított bizalmának, ami 1945-ben, de azután is megnyilvánult.^[21] Mindebből azonban valószínűleg csak annyi igaz, hogy Groza valóban ismerte és Kolozsváron gyakran meg is látogatta Kun húgát,^[22] Irént, de a Tanácsköztársaság vezetőjével nem volt „jó barát”. Amint azonban a lenti dokumentumból kiderül, jól ismerte Kun Béla sógornőjét, azaz Kun Béla testvérének, Sándornak a feleségét, Erdős Annát is, akiről az irat „Pro domo” feljegyzésében ezt írta: „Közvetlenül [a Szovjetunióba való] távozása előtt láttam, fiatal, barna, szimpatikus nő, Kolozsváron beszéltem vele. 8-9 évvel ezelőtt gyakrabban láttam Nagy Kálmán családjában, ahol a kvártélyom volt.”^[23]

Groza és Kun Béla kapcsolatát illetően az a legvalószínűbb változat, hogy személyesen nem ismerték egymást, de Kun a húgától és elsősorban a sógornőjétől hallott Grozáról. Ezt szintén az 1929-es jegyzőkönyvből tudjuk: Kun Béla „szelleme” arra a kérdésre, miszerint ismeri-e Grozát, azt válaszolta, hogy a sógornőjétől, „Magdától” (helyesen: Annától), s ő „jót beszélt” róla.^[24]

Bevezetőnk végén le kell szögeznünk, hogy az 1929. decemberi dévai spiritiszta szeánsz jegyzőkönyvének hitelességéhez nem fér kétség, mivel azt három aláíró is szavatolta, köztük Petru Groza. Ezzel egyértelműen megerősítették „azt a tényt, hogy [a szeánsz kapcsán] nem valamilyen viccről vagy megrendezési kísérletről volt szó”, mert azt a „legnagyobb elővigyázatossággal” megvizsgálták, „kölcönösen ellenőrizve egymást”.^[25]

Dokumentum

Jegyzőkönyv a Petru Groza részvételével lezajlott spiritiszta szeánszról

Déva, 1929. december

A dokumentum magyar nyelvű fordítása:^[26]

Egy számvetés – az egyedüli – a szellemekről.^[27]

1929^[28]

Jegyzőkönyv,

olyan dolgokról, amelyek az absztrakt világához tartoznak, mindennapi szóhasználat: a spiritizmus, mely dolgokat azonban saját magam láttam és tapasztaltam, méghozzá elég komolyan ahhoz, hogy

elgondolkodjunk a történeteken,[29] bármennyire bizalmatlanok is [vagyunk] a csodák iránt, – az ismeretlen kellő tiszteletével.

1929. december 11-én este a megye főorvosa, Dr. Nicolae Robu[30] házában, Déván, jelen volt

Robu megyei főorvos asszony,[31]

Nelly Dr. Lazar asszony,[32]

Dorica Robu kisasszony,[33]

Dr. Petru Groza,

hogy szorgalmazza alulírott P.[etru] Grozánál azt, miszerint legyen részese egy kísérletnek, amelynek során távollevő, de élő emberek „szellemeivel” beszélgetnek a román ábécé betűivel körbeírt papírlapon felfordítva elhelyezett pohár által adott jelek segítségével. P.[etru] Groza, aki soha nem vett részt ilyen „ülésen” – [és] kezdetben bizalmatlan volt –, engedett, enyhén megérintve Dr. Lazar asszonnyal és Dorica Robu kisasszonnyal együtt az ujjával a pohár fenekét, amely kezdetben nehezebben, később nyugtalanul, gyorsan egyik betűről a másikra helyezkedett. A pohár által megjelölt betűket Robu asszony írta le, az így keletkezett pontos szövegek lentebb olvashatók, abban a sorrendben, ahogy a szóbanforgó személyek „szellemeit megidézték”.

I.

Al.[exandru] Averescu tábornok,[34] volt miniszterelnök:

Hatalomra kerül-e, és mikor?

Igen, diktátorként kerülök hatalomra – 1930 április[ában].[35]

Miért diktátorként?

A bolsevizmusért, de nem a bolsevikokkal, hanem az Ország békéjéért.

Groza volt miniszternek lesz valamilyen rendeltetése?

Igen, esetleg a pénzügyeknél.

Mit mondasz Maniuról?[36]

Jó román.

Michalache [!]?[37]

Of.

Bocu Sever?[38]

Aljas.

Indok?

Lopott pénzek.

II.

A magyarországi szovjet rendszer egykori vezetője, Kún [!] Béla:[39]

Beszélgj nekünk Romániáról![40]

„Oláh nem nemzet, paraszt nép [!]. Barátom ne politizálj, vedd reményed [!], Budapesten a revolucio... Kossuth a nemzet imája [!].”

Feltámad-e [a] régi Magyarország?

Bizony nem. Magyarország dependens állam lesz.

Kitől?

Nem kapok királyságot. (Megjegyzés: itt a pohár nagyon nyugtalannak tűnik, majdnem magától felborul.)[41]

Kitől lesz függővé?

Bolsevikiektől [!]. Zokognának, sejtem. Péter barátom bocsánatát kérem, mert Románságot pusztítani fogom, de talán bocsánatát kapom. Csak szabad Ó-Magyarországba (Szerk. megj.: Erdély?)[42] bemenni, nemde? Istenem, tanuljon tőlem, szabad ország lesz Oláhország rabszolga országból, barátom, ha rám hallgat. Ember

a pap, aki parancsolni tud marakodás borzasztó periódusán [!]. Lenin ember volt, a bolsevizmus Krisztusa. A Magyarországi én leszek, Romániáé pedig Péter barátom Te legyél, – pedig Te félsz a paraszttól, rabszolgaságát akarod inkább, – Románia pedig megérett a szabadságra. Parancsold azt rá [!], fogadjanak szót. Én a javadat akarom. A korszakod most érkezett, ügyelj, ne szaggasd el napországból szabadságot [!] (Megjegyzés: a pohár valósággal ugrálva szalad, nyugtalanul keresve főleg az „u” betű körül, mintha nem tudna eligazodni a román betűk között, megállva majd mégis az „u” betűnél, amellyel nyilván a magyar „ü”-t helyettesíti)[43] ne ügyetlenkedj, a politika bizony nem játék. Te olvasott ember vagy. Fejjel többet mint szorgalommal. Bonaparte ezredes volt és király lett,[44] de nagyon óvatosan csinálta. Romániának vezére vagy Te, ha poklokra keresztül is. Román vagy, ügye [!]? Oldd meg a problémát. Paraszt nemzet az oláh, de lehet javítani rajta, ha Magyarországot is barátaitok közé emelitek. Utolsó szavam ebben: az országot anexálni [!] kell hozzánk. Te a borzasztót, a rosszat kerülöd bennünk, de nálunk már boldogság van. Talán a viszontlátásra szabad országunkban. Bocsánat ha nem barátom vagy. Ne tartsd néped papok politikája borzasztó hibás felfogásában. Remélem megértettél. Add becsületszavad, hogy gondolkozol rajta, mert roppant fenyeget titeket a revolúció [!]. Légy résen – zokogni fogsz ha elszalasztod az alkalmat. Parancsolj és ne gondolkozzál sokat, mert nemsokára későn [!] lesz.

Kivel s hol kezdjem?

Írj a Szovjetnek. Drága barátom, a viszontlátásra!

Felel még?

Nem, [a] fejem zúg.

Az ülés folytatása 1929. dec.[ember] 12-én este. Kún [!] Béla van megint [ide] hívva.[45]

Akar felelni?

Akarom [!]. Élni óhajtok. Fogd meg most komolyan Románia sorsát – eddig Bukarest dolgozott, de tanácsolom, velünk kapjon conjunkturát [!]. Kolozsvár alkalmas lenne.

Kérem tisztábban!

Zavarom? Csodálkozom. Gyorsabban fogom kérni a politikán is gondolkozni, csak hogy Romániában mindig lassan fognak hozzá.

Hamarább kéne. Basarabia[46] hamarabb készen lesz, Erdély dolgozott. Politikus légy minden nehézségen keresztül, nem félve fenyegetéstől, de nem fejjel nekimenni, inkább óvatosan. Gyáva népnek nincs hazája. Mi veletek leszünk mindnyájan, hisz testvérek leszünk, ugye barátom? Hogyha új Napoleon [!] korszaka nem is lesz királyság, de boldogak lesznek az emberek, ami a fontos nekünk, hisz úgy beszéltük meg a Magdával,[47] Te leszel a második Lenin. Gondolom eszesek a románok, de inkább fogadj szót nekem Péter. Eddig lomhán politizáltál, nem törődtél velünk, hát most igazán komolyan kell vedd az ügyet, mert ma királyok nem kellenek többet, inkább egy intelligens ember emberibb érzéssel. Ha nem vigyázol, más kerül hatalomra s akkor inkább nektek lesz rosszabb. Inkább Te Péter barátom, mint egy orosz népbiztos, ezt én mondom praxisból. Minden nemzet saját maga vezesse magát komolyan. Irredentizmusnak (?) most nincs sok értelme s azért jobb ha Te kezdod [!]. Remélem velem leszel s akkor segíteni foglak.

Hol van Magda?

Daranamos [!] (?... Megjegyzés: A pohár nagyon szabálytalanul ugrál.)[48] – Guladowszk. Leningrad [!].

Hogy van?

Magára hagyatva, gyerekek Isten tudja hol.

Lakása?

Horostophidon túl.

Mondjon róla valamit!

Engedd meg, hogy erről ne beszéljek.

Hogy hívják fivérét?

Rih – nem – Richard.[49] Zokogod [!] ha rá gondolk.

Haza jön [!] Magda?

Ja, azt nem kérdeztem.

Írt és mit?

Írt, dolgozik, mos, nagyon kérem, ne említse nekem.

Haragszik rá?

Igen.

Miért?

Nem mondom meg.

Ismerte Groza Pétert?

Magdától.

Mit mondott róla?

Magda jól beszélt, még beszélt róla sokat Panait Istrati,^[50] aki gúnyolódott s azt mondta, hogy hanyag a politikával szemben.

Lehet-e rá számítani a jövőben?

Ha rám hallgat.

Ismeri Dr. Erseket ^[!]?^[51]

Hogyne.

Hol lakik?

Odessában ^[!] lakott.

Házass, van családja?

Igazán nem tudom.

Románia kincseit ki fogják-e adni?

Ha testvéreim lesztek.

Hol vannak a kincsek?

Addig semmit erről!

Léteznek még?

Kérem ne folytassa.

Fáradt?

Haragszom, dolgom van.

Ránk?

Nem.

Hol lakik?

Leningrad [!].

Beszél még?

Nem máma [!].

Máskor?

Akármikor – most elmennék dominálni [!] (?... Megjegyzés: vagy dominózni – a pohár mozgásai teljesen szabálytalanokká és egzaltáltakká váltak, ezért csak nehezen lehetett visszatartani a poharat az ujjainkkal lenyomva, hogy ne boruljon fel. Úgy tűnt, hogy már nem akar reagálni. Alulírott P.[etru] Groza ragaszkodtam ahhoz, hogy ne adjuk fel, hanem „kényszerítsük” a „szellemet” a folytatásra, következik az eredmény:)[52]

Még beszéljen!

Fene egye meg, gonosz oláh.”[53]

Ezek után, a Kún [!] Béla „szelleme” által közöltek ellenőrzése és kiegészítése végett, hívták

III.

Panait Istratit.

„Egyetlen állam sem fog megszabadulni Európában a bolsevizmustól.” Mit mondasz Grozáról?

Van véleményem – kicsit lusta –, egyébként nemes legény.

Mit fog cselekedni Groza?

A politikai mozgásoktól függ. Nem vagyok próféta.

Hol vagy?

Biarritz[ban].[54]

Melyik utcában?

Szerény Mediterrán. [!]

Mikor jössz haza?

Attól függ.

Mitől?

Lengyelország, Oroszország, Magyarország, Románia legyenek testvérek. És Németország – és az összes ország Európából. Amikor a királyok már nem lesznek, boldog lesz a világ.

Mit írsz?

Komoly témát. Az új világot – a Román – Magyar – Lengyel – Orosz békén gondolkodom.

IV.

Dr. Victor Groza[55] arra a kérdésre, miszerint tud-e arról az elképzelésről, hogy Hunyad megye főorvosává neveznék ki a nyugdíjba vonult N.[icolae] Robu helyett, azt válaszolta:

Nem.

Szeretnél Dévára jönni?

Mint Robu nem.

Miért?

Disznóság.

De Robu jóváhagyásával?

Még van türelmem.

V.

Az 1929. dec.[emberi] 18-i folytatólagos ülésen részt vesz a dévai prefektúra titkára, alulírott Dr. Mureşan Iosif is,[56] a pohár által jelzett szöveget én írom.

A volt [trón]örökös, Károly herceg van [ide] híva.[57]

Lupescu asszonnyal vagy?[58]

Badenben van.

Milyen pénzzel ment?

A zsidók... emészt a gondolat... anyám[59] megfosztva jogaitól, Cristea faragatlan,[60] a lezüllött parasztpárt, benne volt minden bizodalمام, és most azt mondom, lezüllött, nagyon rossz, – viszontlátásra ország...

Mit mondasz a liberális pártról?

Rossz... Mindent elmondtam, amit akartam.

Szeretnél még beszélni velünk?

Nem. Undorodom a mai világtól, – nem akarok. Nekem nincs saját akaratom, másoktól függök, és reményem sincs. Ez szörnyű, rossz világ, az udvar politikája nem tetszik nekem. Szegény gyermekem[61] nagyon sajnálatra méltó, anyám által gyötirik szegényt. [...][62] mennyire nehéz a játék.

*

Megerősítjük szavunkkal és aláírásunkkal a fentiek pontosságát, elsősorban azonban azt a tényt, hogy nem valamilyen viccről vagy megrendezési kísérletről volt szó, amit a legnagyobb elővigyázatossággal megvizsgáltunk, kölcsönösen ellenőrizve egymást, például úgy, hogy – csak az ujjaink hegyével érintve a megfordított pohár fenekét, az magától mozgott a betűk felé, amelyeket mi az ülésezés idején nem láthattunk, azon egyszerű oknál fogva, mert ellenőrzötteen és határozottan – a plafont néztük, stb. Ugyanolyan komolysággal bármelyikünk kijelenti, hogy nem fordultak meg a fejünkben a közöltek, mivel sokkal inkább a történetekre figyeltünk, mintsem, hogy az eszünkben – legalábbis tudatosan – ott legyen valami abból, amit közöltünk.

Dr. Petru Groza
Robu[63]

Aurelia Dr. Robu

Dorica

Pro domo feljegyzés:

Ismétlem, életemben először vettem részt spiritisza kísérletezéseken, és megilletődtem. Mi több, késő éjszaka hazafelé, zsebemben e kísérletezés kézzelfogható eredményével: kész beszédekkel, kikristályosodott gondolatokkal, amelyek illettek az azokat közlő emberekhez, [és] amelyeket semmiképpen sem valakinek a tudata vagy megfontolt szándéka eredményezett, – mélyen megindultam az ismeretlen előtt.

Honnan ered a szöveg, amelyet a zsebemben szorongattam?

Néhány nap múlva, túl az első felinduláson, szigorú kritikának vettem alá az egészet és a részleteket. Elidőztem annál, hogy a „Magda” és „Richard” nevek lettek kibetűzve (Lásd Kun Béla szövegét), holott az összes jelenlévő közül csak én „tudtam”, hogy Magda Kun Béla sógornője, Richardnak, Kolozsvár Téglagyára volt adminisztrátorának, Kun testvérének felesége, aki nagyjából egy éve Oroszországba távozott. 2-3 hónapja Magda is utána ment, ugyancsak Szovjet-Oroszországba. Közvetlenül távozása előtt láttam, fiatal, barna, szimpatikus nő, Kolozsváron beszéltem vele. 8-9 évvel ezelőtt gyakrabban láttam Nagy Kálmán családjában, ahol a kvartélyom volt. Az említett beszélgetés után tudtam meg, hogy 2 gyermekével Oroszországba ment, és azt írta, sokat kell dolgoznia, ruhákat mos, stb. (Lásd Kun Béla szövegét).

Dolgom lévén Kolozsváron: türelmetlenül szerettem volna a rokonaitól (lánytestvéreitől) pontos részleteket megtudni, – hogy ellenőrizsem [a spiritisza összejövetelel elhangzottakat].

Kolozsváron ért a második nagy, de megkönnyebbítő felindulás, villámcsapásként világítva meg az ismeretlent, amely mostanig gúzsba kötött.

Ennél a fénynél felsejlett egy pillanatra a titok, amelyet holnap-holnapután talán megfejlhetnek a kor emberei, akik megfejtették a rádióhullámok, stb. csodáját.

Mi történt? Türelmetlen kérdésekre, amelyet [„Magda”] egyik barátnőjének és lánytestvérének tettem fel Kolozsváron arról, hogy hol van „Magda” és „Richard”, és írt[tak]-e, ha igen, akkor mit – csodálkozó tekintettel egy másik kérdéssel válaszoltak: ki az a Magda és Richard?

ÉN: a maguk lánytestvére és barátnője, akivel több alkalommal együtt mulattunk, magukkal együtt.

Ők: ő nem Magda, hanem – Annuska!

Ebben a pillanatban jöttem rá, hogy így van, én tévesztettem össze a nevét egy fiatalabb unokahúguk, Magda nevével.

ÉN: de Richard, a férje?

Ők: Nem Richard, Uram, hanem – Sándor!

Még egy pillanat, és rájöttem a második hibára, amit elkövettem: összekevertem a Sándor nevet – a Richarddal. Sőt, rájöttem arra, honnan ered a hiba: az újságok gazdasági rovataiban találkoztam Kún Richard nevével, e név viselője bánsági gazdasági szervezetek titkára.

*

Tehát:

a szöveg, legalábbis ebben a részében, határozottan és egyértelműen – saját magamtól származik. Tehát az egész a saját tudatalattiból ered. Abból a tudatalattiból, amely ajkainkból beszédeket szakít ki, arra készítet bennünket, hogy második életünket éljük akkor, amikor mély álomban „pihen” a test, semlegesítve és elszigetelve a „tudatunktól”. E test elgyötört mozgásai, a kínzó nyugtalankodások egészen a nyögésig, amely sokszor megijeszti a mellettünk alvókat, „felébresztve” minket álmunkból – megannyi bizonyítékai e tudatalatti létezésének, amely képes az alvás által semlegesített fáradt szervezetünket mozgósítani, tehát dinamikus működésbe [hozni].

Íme tehát fizikai területen [!] vagyunk. Mert kell, hogy valaki a résztvevők közül, vagy mindenki, jó médium legyen, előállítva ezzel a dinamikus áramlatot, amely képes mozgósítani a kört, így más testeket is (pohár, asztal) – ez azonban meghaladja mai ismereteinket.

De, még egyszer, holnap? Mindenesetre: e tekintetben és ezt a kérdést illetően én már nem vagyok Tamás...[64] – A mai és holnapi ember számára „csodák” már nincsenek – megoldatlan kérdések igen.

P.[etru] Groza[65]

Az irat jelzete: RO-CMDPG-APGD-Spiritele-Proces verbal (81. doboz) f. n.

[1] A dokumentumközlés az NKFIH 143767 sz. projekt keretében készült.

[2] Nicolea Robu (1866–1947): a Zaránd, majd 1876-tól Arad vármegyéhez tartozó Nagyhalmágyon (Hălmagiu) született. Körzeti orvos a Hunyad vármegyei Körösbányán, Erdély Romániához csatolása után pedig, 1919-től 1930-as nyugdíjazásáig megyei főorvos Déván. Apja, Nicolae Robu (1838?–1922) falusi tanító, később körjegyző, öccse, Dr. Ioan Robu (1868–1930) pedig ügyvéd, Arad város első román polgármestere 1919 és 1926 között.

[3] Petru Groza (1884–1958): erdélyi román ügyvéd, üzletember, politikus. Politikusi karrierjét Nagy-Romániában kezdi. 1919-ben képviselővé választják, 1921-ben pedig Alexandru Averescu tábornok néppárti kormányában először tárca nélküli miniszter, majd ideiglenes közlekedési miniszter, végül Erdélyért felelős miniszter. 1926–1927-ben az újabb Averescu-kormányban közmunkaügyi, majd tárca nélküli miniszter. Ezt követően néhány évre visszavonul a politikai élettől, és éles baloldali fordulatot vesz. 1933-ban egy román parasztszervezet, az Ekésfront

elnökévé választják. Az 1944. november 4-én megalakult második Constantin Sănătescu-kormányban, majd a december 6-án hivatalba lépő Nicolae Rădescu-kormányban miniszterelnök-helyettes. 1945. március 6-án szovjet nyomásra I. Mihály király Románia miniszterelnökévé nevezi ki, amely tisztséget 1952-ig tölti be. 1952-től haláláig a Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének elnöke, azaz államfő.

[4] A prefektúra intézményét a központosított francia közigazgatási modell alapján vezették be Romániában a 19. század második felében. A prefektúrai hivatalok a király által kinevezett, a magyarországi vármegyei főispánoknál szélesebb jogkörrel rendelkező megyei prefektusok saját apparátusának részeit képezték. A dévai székhelyű Hunyad megyei prefektus 1928–1929-ben Ștefan Rozvan volt (Rozvany István, 1873–1949).

[5] O răfuială – singura – cu spiritele. 1929. Proces-Verbal. RO-CMDPG-APGD-Spiritele-Proces verbal (81. doboz) f. n. 1. [Casa Memorială „Doctor Petru Groza”, Arhiva Petru Groza din Deva / „Dr. Petru Groza” Emlékház, Petru Groza Irattár, Déva]. A „kommunikációnak” azt a formáját, amelynek során a „szellem”, kopogással jelöli meg a betűket, a spiritiszták „spirituális telegráfnak” nevezték. RENÉ GUÉNON: A spiritizmus eredete. *Magyar Hüperiön*, 2023. 2. sz. 231. https://www.academia.edu/44182477/Ren%C3%A9_Gu%C3%A9non_A_spiritizmus_eredete [5] (Utolsó letöltés ideje: 2025. június 12.) Ehhez hasonló „módszer” lehetett a felfordított pohár mozgatása is.

[6] L. BALOGH BÉNI: „Te leszel a második Lenin”. Petru Groza ideológiai fordulata az 1920-as évek végén és az 1930-as évek első felében. *Történelmi Szemle*, 2025. 1. sz., „Spiritizmus és küldetéstudat” c. alfejezet, 127–130. (A továbbiakban külön már nem tüntetem fel az erre a műre való hivatkozásokat.)

[7] A jegyzőkönyv II. részére, azaz a Kun Béla „szellemével” való beszélgetésre való utalás.

[8] O răfuială – singura – cu spiritele. 1929. Proces-Verbal. APGD, cutia nr. 81. („Spiritele”), f. n. 9–10.

[9] GYIMESI JÚLIA: *A „testetlen lélek”: pszichoanalízis és spiritizmus pszichológiai történeti megközelítésben*. Doktori értekezés tézisei. Bp., 2011. 9. A spiritizmusról és tudományos magyarázatairól bővebben lásd UŐ: *Pszichoanalízis és spiritizmus*. Bp., 2011.

[10] Idézi TÓTH BÉLA: *A spiritizmusról*. Bp., 1903, 6., 30.

[11] Minderről lásd ANA MARIA DUCUȚĂ: *The historical perspective on the Romanian spiritist phenomenon until the outbreak of the Second World War. Abstract of Doctoral Thesis.* Alba Iulia, 2017. Bővebben románul UŐ: *Perspectiva istorică asupra fenomenului spiritist din România.* București, 2019.

[12] A szellemidézés áldozata. *Uj Kelet*, 1921. augusztus 25. 6.

[13] Willy a fenomén. *Ellenzék*, 1923. október 18. 2.

[14] Notă, Cluj, 14 Mai 1940. RO-ACNSAS-D 010717-Vol.4.- Nota Nr. 471/940. f. 3. [Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Supravegherea dr. Petru Groza / A Securitate Irattárát vizsgáló Országos Bizottság Levéltára, Bukarest, dr. Petru Groza megfigyelése].

[15] Uo. A jelentés szerint az ismerősei, akikkel megosztotta e gondolatait, nem vették komolyan, és ironizáltak vele.

[16] O răfuială – singura – cu spiritele. 1929. Proces-Verbal. RO-CMDPG-APGD-Spiritele-Proces verbal (81. doboz) f. n. 2–3.

[17] Uo. 4.

[18] Életrajzi monográfiája: DORIN-LIVIU BÎTFOI: *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie.* București, 2004. Sem Bîțfoinál, sem más szerzőnél nincs utalás a spiritizma szeánszra, és Groza sem említi visszaemlékezéseiben: PETRU GROZA: *Adio lumii vechi! Memorii.* București, 2003.

[19] Ezt Gombó Samu, a dévai kommunista pártsejt titkára közölte 1933-ban a szintén kommunista Génád-testvérekkel. Lásd GÉNÁD EUGEN – GÉNÁD HENRIK: *Amintiri despre dr. Petru Groza, conducătorul Frontului plugarilor.* RO-CSSZM-BLH-IV.-C.-12. (12. doboz) f. 5. [Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, Bányai László kéziratos hagyatéka]. Vö. BÎTFOI: i. m. 61.

[20] Groza katonaéveiről lásd L. BALOGH BÉNI: A „lázadoó dák”. Petru Groza magyarság- és Erdély-képe az 1920-as évek végéig. *REGIO*, 2024. 3. sz. 52–53.

[21] BÎTFOI: i. m. 61–62. Liviu Groza, Petru Groza legkisebb fia Dorin Liviu-Bîțfojjal való beszélgetése során cáfolta a korabeli híreszteléseket, és maga Bîțfoi sem adott hitelt azoknak.

[22] Uo. 62.

[23] O răfuială – singura – cu spiritele. 1929. Proces-Verbal. RO-CMDPG-APGD-Spiritele-Proces verbal (81. doboz) f. n. 8.

[24] Uo. 5.

[25] Uo. 7–8.

[26] A román nyelvű szövegrészeket fordította: L. Balogh Béni.

[27] A cím eredeti román változata: „O răfuială – singura – cu spiritele”. A „răfuială” szó elsődleges magyar jelentése „leszámolás”, a szövegkörnyezethez azonban úgy vélem, jobban illik a „számvetés” (azaz egy kérdés vagy probléma tisztázása, a tanulságok levonása, összegzés). Ezért inkább ezt a kifejezést használom.

[28] A cím és az évszám kézzel írt.

[29] E mondatrész eredeti román szövegének szó szerinti fordítása ez lenne: „hogya ne gondolkodjunk el a történeteken”. Mivel ennek így nincs értelme, és valószínűleg csak elírás, ezért a fordítás során kihagytam a „ne” szót.

[30] Rövid életrajzát lásd a 2. sz. lábjegyzetben.

[31] Nicolae Robu megyei főorvos felesége, Aurelia Candrea (1875–1954), Gherasim Candrea (1841–1905) ügyvéd lánya.

[32] Cornelia/Nelly Robu (1903–1975): Dr. Nicolae Robu és Aurelia Candrea harmadik gyermeke, Dr. Augustin Lazăr (1893–1949) ügyvéd felesége.

[33] Dora/Dorica Robu (1907–?): Dr. Nicolae Robu és Aurelia Candrea negyedik gyermeke, később Mircea N. Bejan (1905–?) temesvári ügyvéd felesége.

[34] Alexandru Averescu (1859–1938): regáti politikus és a korabeli Románia egyik legkiemelkedőbb katonai vezetője. Hírnevét elsősorban az I. világháború ütközeteiben alapozta meg. 1906-tól dandártábornok, 1930-tól marsall. Politikai karrierjét 1907-ben kezdte hadügyminiszterként. 1918-ban, 1920–1921-ben és 1926–1927-ben miniszterelnök. 1918-ban többedmagával megalapította *A nép ligája* nevű pártot, amelynek neve 1920-tól *Néppárt* lett. Tisztességes és hatékony kormányzást ígért, az alkotmány betartását, valamint földreformot.

[35] Amint fentebbi életrajzából is látható, ez a „jóslat” nem vált be.

[36] Iuliu Maniu (1873–1953): az egyik legnépszerűbb erdélyi román politikus, 1906 és 1910 között az alvinci választókerület országgyűlési képviselője. Az 1918. december 2-án megválasztott és 1920. április 4-ig működött nagyszebeni Kormányzótanács elnöke. A Román Nemzeti Párt (1926-tól Nemzeti Parasztpárt) vezetőjeként Nagy-Romániában háromszor

töltötte be a miniszterelnöki pozíciót: 1928 és 1930 között két alkalommal, valamint 1932–1933-ban. A kommunista diktatúra térnyerése idején, 1947-ben a hatóságok előbb felszámolták a pártját, majd őt is letartóztatták, és egy koncepciós per során életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1953-ban hunyt el embertelen körülmények között a máramarosszigeti börtönben.

[37] Ion Mihalache (1882–1963): regáti román tanító, politikus. 1918-ban megalakította a Parasztpártot, amely 1926-ban egyesült Iuliu Maniu Román Nemzeti Pártjával. Az így létrejött Nemzeti Parasztpárt alelnöke lett. 1919 és 1933 között többszörös miniszter. 1947-ben letartóztatták, börtönben hunyt el 1963-ban.

[38] Sever Bocu (1874–1951): erdélyi román politikus, közgazdász, szerkesztő, a Román Nemzeti Párt (1926-tól Nemzeti Parasztpárt) egyik vezetője. 1928 és 1930 között Iuliu Maniu első kormányában Bánságért felelős államminiszter. 1950-ben letartóztatták, 1951-ben hunyt el a börtönben.

[39] Kun Béla (1886–1938 vagy 1939): kommunista politikus, újságíró. Az egykori Szilágy vármegyei Lelén, Szilágycseh közelében született zsidó származású köztisztviselői családban. 1902-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, 1908-tól a kolozsvári Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője. Az első világháború kitörésekor behívták katonának, 1916-ban orosz fogságba esett. 1918 márciusában az ő elnöklétével alakult meg az Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportja. Ekkor építette ki személyes kapcsolatait Leninnel és más bolsevik vezetőkkel. 1918 novemberében hazatért, és megalapította a Kommunisták Magyarországi Pártját. Az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság tényleges vezetője, hivatalosan azonban csupán a külügyi (március 21. – augusztus 1.) és a hadügyi (április 3. – június 24.) népbiztosságot irányította. 1919. augusztus 1-je után Bécsbe menekült, majd 1920 nyarán Szovjet-Oroszországban telepedett le. 1921-től 1936-ig a Komintern Végrehajtó Bizottságának tagja. 1937-ben trockista szervezkedés és kémkedés koholt vádjával letartóztatták, 1939. november 30-án egy moszkvai börtönben hunyt el. (Más forrás szerint 1938. augusztus 29-én főbe lőtték.)

[40] A következő mondatról az eredeti szöveg magyar nyelven íródott.

[41] A zárójelben lévő megjegyzés román nyelvű: „(Notă: aci paharul pare foarte agitât, aproape să răstoarnă singur.)”

[42] A zárójelben lévő szavak román nyelvűek: „(N. R.: Ardealul?).”

[43] A zárójelben lévő megjegyzés román nyelvű: „(Notă: paharul aleargă aproape saltând, căutând agitât [mai] ales în jurul literei »u«, cași când nu s-

ar putea orienta prin literele românești, oprindu-se apoi totuși la litera »u« cu care evident înlocuește pe maghiarul »ü«.)”

[44] Bonaparte Napóleon (1769–1821): tüzér hadnagyként kezdte pályafutását 1786-ban, majd alig 24 éves korában, 1793-ban dandártábornokká léptették elő. 1799 és 1804 között Franciaország első konzulja, ezt követően 1814-ig I. Napóleon néven a Francia Birodalom császára volt.

[45] Az előző két mondat román nyelvű: „Continuarea ședinței în 12. Dec.[embrie] 1929 seara. Chemat tot Kún [!] Béla.”

[46] Azaz Besszarábia.

[47] Valójában Erdős Annáról (és nem Magdáról), Kun Béla öccsének, Kun Sándornak a feleségéről van szó. Lásd az irat „Pro domo” feljegyzését.

[48] A fenti zárójeles mondat román nyelvű: „(?... Notă: paharul saltă foarte neregulat.)”

[49] Valójában Kun Sándorról (és nem Richardról), Kun Béla öccséről van szó. (Lásd az irat „Pro domo” feljegyzését.) Kun Sándor okleveles gazdatiszt a bátyja, Kun Béla támogatásával az 1920-as évek második felében kiköltözött a Szovjetunióba, majd kivitte feleségét: Erdős Annát és két fiukat is. A házaspár egy kolhozban kapott állást. Kun Sándort a nagy sztálini tisztogatások idején, feltehetően 1936-ban kivégezték. Ruffy Péter: Kun Sándort kivégezték, Kun Béla pedig „hasonló betegségben halt meg...”. *Brassói Lapok*, 1939. október 22. 12–13.

[50] Panait Istrati (1884–1935): nemzetközileg elismert francia és román nyelvű, baloldali író, publicista. Hányatott élete során hosszú külföldi utazásokat tett, majd Svájcban telepedett le, innen Párizsba költözött. 1930-ban hazatért Romániába, öt évvel később tüdőbajban hunyt el.

[51] Nem tudjuk beazonosítani személyét. Lehetséges, hogy Liviu Groza (Petru Groza öccse) felesége, Groza (szül. Érsek) Mária zongoraművész, zenepedagógus egyik családtagjáról van szó. Érsek Mária (1908–1976) 1934-ben még Liviu Groza felesége volt, de később elváltak. Mária Budapestre költözött, és az Operaház korrepetitora, majd karigazgatója lett. 1969-es nyugdíjazásától a Színművészeti Főiskolán oktatott.

[52] A fenti zárójeles rész román nyelvű: „(?... Notă: sau dominozni – mișcările paharului au devenit absolut neregulate și exaltate, astfel încât cu greu se putea reține paharul prin apăsarea lui cu degetele noastre de a nu se resturna. Părea că nu vrea să mai reacționeze. Subsemnatul P.[etru]”

Groza am insistat, să nu renunțăm, ci să »constrîngem« »spiritul« ca să continue, rezultatul urmează:).”

[53] A következő mondatról az eredeti szöveg mindvégig román nyelvű.

[54] Biarritz: üdülőváros Dél-Franciaországban.

[55] Victor Groza (1889–1965): Petru Groza Marosvásárhelyen élő orvos öccse, 1944. november és 1945. szeptember között Maros megye prefektusa.

[56] Nem ismerjük életrajzi adatait.

[57] Azaz a későbbi román király, II. Károly (1930–1940), aki Hohenzollern-Sigmaringen Károly néven I. Ferdinánd (1914–1927) román király legidősebb fiaként született 1893-ban. 1925-ben elhagyja családját, lemond trónöröklési jogáról és Elena Lupescuval Franciaországba távozik. 1928-ban elvállal feleségétől. 1930 júniusában – megszegve ígéretét, miszerint 10 évig nem megy vissza, csak ha hivatalosan kéri – váratlanul visszatér Romániába és elfoglalja a trónt. 1938. február 10-én bevezeti a királyi diktatúrát és feloszlatja a politikai pártokat. 1940. szeptember 6-án az egy nappal korábban teljhatalommal felruházott Ion Antonescu miniszterelnök felszólítására kénytelen lemondani a trónról fia, I. Mihály (1927–1930; 1940–1947) javára, és Elena Lupescuval együtt külföldi száműzetésbe vonul. 1953-ban hunyt el a portugáliai Estorilban.

[58] Elena „Magda” Lupescu (1899–1977): zsidó származású, kikeresztelkedett családban született, apja gyógyszerész, anyja táncosnő volt. 1925-ben Károly trónörökös szeretője lett, és ettől kezdve Károly haláláig együtt éltek. 1947-ben Brazíliában házasodtak össze. Nagy befolyása volt Károlyra: annak tízéves uralkodása alatt az udvar egyfajta „szürke eminenciásának” számított. Estorilban hunyt el ő is.

[59] Azaz Szász-Coburg-Gotha-i Mária hercegnő (1875–1938), I. Ferdinánd román király felesége. 1892-ben kötött házasságot Ferdinánd herceg román trónörökössel, hat gyermekük született. 1914-től 1927-ig – I. Ferdinánd haláláig – Románia királynéja.

[60] Miron Cristea (1868–1939): erdélyi születésű román teológus, politikus. 1925-től 1939-ig a Román Ortodox Egyház első pátriárkája, 1938–1939-ben a királyi diktatúra idején Románia miniszterelnöke. Tagja volt annak a háromtagú Régenstanácsnak, amely I. Ferdinánd király halála után 1927-től 1930-ig, Károly trónörökös visszatéréséig gyakorolta a hatalmat a kiskorú Mihály király helyett.

[61] Az akkor nyolcéves I. Mihály (1927–1930; 1940–1947) királyról van szó.

[62] Három értelmetlen és lefordíthatatlan szó következik: „Dudu haia nani...”. Nem kizárt, hogy a „Duduia” szót írták el, ez volt ugyanis Elena Lupescu egyik közszájon forgó elnevezése. (A „duduie” szó románul „kisasszonyt” jelent.)

[63] Saját kezű aláírások.

[64] Utalás Szent Tamásra, a „hitetlen” apostolra.

[65] Saját kezű aláírás.

Címkék:

Románia [6]

spiritizmus [7]

Erdély [8]

kommunizmus [9]

kapcsolati háló [10]

Kiadás:

25. évfolyam (2025) 4. szám

Forrás webcím:<https://www.archivnet.hu/szellemekkel-beszelve-spiritizta-szeansz-devan-1929-ben>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/szellemekkel-beszelve-spiritizta-szeansz-devan-1929-ben> [2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_86603.jpg [3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/robu_feleseg.png [4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/robu_csalad.png [5] https://www.academia.edu/44182477/Ren%C3%A9_Gu%C3%A9non_A_spiritizmus_eredete [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/romania> [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/spiritizmus> [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/erdely> [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kommunizmus> [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kapcsolati-ha>